
Hrst vzpomínek namísto nekrologu - Jaroslava Pešková

Zdeněk Pinc

Hrst vzpomínek namísto nekrologu - Jaroslava Pešková

(20. 3. 1929, Plzeň - 3. 2. 2006, Praha)

Asi týden před zasedáním vědecké rady FHS UK 19.1.2006 jsem telefonoval Jarce Peškové, abychom dohodli záležitost jedné doktorské obhajoby. Banální záležitost běžného akademického provozu se komplikovala mým onemocněním, a jak se ukázalo, také profesorka Pešková byla nemocná. Nic nenormálního, v posledních letech byla Jarka častěji nemocná než zdravá. Záležitost jsme vyřídili v pár desítkách vteřin, pak jsme ještě chvíli klábosili a trumfovali se, kdo je nemocnější. Myslel jsem, že můj vánoční úraz převáží vahadlo na mou stranu, ale kdež, Jarka měla zase nějaké to celkové selhání a kolaps organismu. Po pár minutách debaty o nemocech jsme se dohodli, že víc si povíme ve čtvrtek, na vědecké radě. Lékaři sice v obou kausách doporučují nikam nechodit, ale rady lékařů je třeba brát s rezervou....

Ve čtvrtek ale profesorka Pešková na vědeckou radu nepřišla. Tehdy jsem si říkal, že má víc rozumu než já, ale pak volal Pepa Straceny z pedagogické fakulty, že Jarku odvezli znovu do nemocnice. Ležela na oddělení intenzivní péče na Karláku a uvedli ji do umělého spánku. Tu banální záležitost s doktorskou obhajobou jsme už s Jarkou do úspěšného konce nedovedli... Byl jsem vlastně asi jeden z posledních lidí z university, kteří s profesorkou Peškovou mluvili.

Nemám rád ten stav, kdy pacient v umělém spánku bezstarostně oddechuje a neví o světě. Nějak mne ta představa skutečně bezstarostného stáří, stáří na přístrojích, děsí víc, než starosti, strast a bolest, a pak jsem také stejně nemohl chodit, a tak jsem už profesorku Peškovou navštívit nešel. Ale často jsem na ni myslel. Za sebe jsem si přál, aby to hlavně netrvalo příliš dlouho, ale k ní se hodilo spíše očekávání, že zase neumře, zase své choroby přemůže, a proti všem prognózám se zase vrátí do práce. Tentokrát se však očekávaný zázrak nestal a Jarka umřela. Pohřeb měla shodou okolností právě na mé narozeniny, 10. února.

Byla workoholička, práce ji držela při životě a párkrát se nechala slyšet, že jsme stejná krevní skupina. Nevím, ona to určitě myslela jako pochvalu, ale vlastně jsme se znali málo, i když dlouho, a v některých klíčových životních momentech velmi intenzivně.

V šedesátých letech, kdy jsem jako student přišel na FF UK patřila docentka Pešková - habilitována v roce 1965 - ke generaci mladomarxistů, myslitelů, jež začínali spojovat své školení s motivy fenomenologické filosofie, již tehdy na FF UK začal v tzv. docentském semináři přednášet Jan Patočka.

„Pěšci“, manželé Jaroslava a Jiří Peškovi, docenti, patřili ke koloritu katedry filosofie. Byli si zvláštním způsobem podobní, podsadití, robustní postavy spíše českých sedláků než intelektuálů. V mých vzpomínkách jde sounáležitost tak daleko, že jsem oba Pešky celá desetiletí pokládal za spoluautory knihy, jež patřila k tísnivým zážitkům mého raného studia: „Dialektika dělby práce, sebestrukturace a perspektivnosti člověka“ (1966). Proč šlo o zážitky tísnivé? Takhle práce patří k nejpronikavějším pokusům o syntézu motivů prací mladého Karla Marxe s výsledky fenomenologických analýz Heideggerových. Ztraceně těžko se to četlo a rozumět Peškovým přednáškám bylo snad ještě obtížnější. Snad proto došlo v mých vzpomínkách k lehké freudistickému přesměrování. Polidštil jsem si Peška Peškovou, vypěstoval jsem si přesvědčení, že knihu napsali společně, tenkrát se ostatně mezi studenty říkalo, že Pešková „polidštila“ Peška, přeložila jeho sofistickovanou, nesrozumitelnou řeč z peštiny do češtiny, žertovalo se i o „podílu Jarky na polidštění Jirky“ - až mi to zůstalo. Jenom skutečnost, že jsem si titul práce nevzpomněl přesně, vedl mne k otevření brněnského slovníku českých filosofů, abych s úžasem zjistil, že moje vzpomínka, na kterou byl bych přísahal, neodpovídá historické realitě. Dotyčná kniha je habilitační prací Peškovou, Pešková se habilitovala na český utopický socialismus.

Také by mne tenkrát ve snu nenapadlo, že Jarka je skautka a to, jak víme, je vtištění, které člověka poznamenává na celý život. Opět patrně zafungovala zastíňující osobnost Jiřího Peška a onen bytostný dojem příbuznosti. Jiří Pešek skaut rozhodně nebyl. Já ostatně také ne, ale v té době jsem se s některými junáky začal přátelit a měl jsem pocit, že skauta vyčuchám do hloubky několika sáhů.

Jako skautka se Jaroslava Pešková stala známou až v osmašedesátém, později jí to asi také trochu politicky přitížilo. Když se potom jejich manželství rozpadalo, v letech sedmdesátých, nebo snad až na přelomu k létům osmdesátým, nevím, tehdy byla pro mne už filosofická fakulta nenávratnou minulostí, hýčkanou, trochu bolestnou a traumatizující vzpomínkou, skoro dvacet let jsem do té budovy nevkročil a myslel jsem si na sto procent, že takto už to zůstane napořád. Občas jsem jen příležitostně zaslechl zvěst o tom, co se na fakultě děje, o hrůzách a „hrůzách“ normalizace. Pro mne to mělo tehdy trochu groteskní nádech, vždycky mi některý z bývalých kolegů, kteří na fakultě zůstali, vyprávěl o tom, co musí s těmi hajzlíky vytrpět. Někdy to výslovně končilo: vy se máte, že tam s nimi nemusíte být. Vy - nejen zdvořilé vykání, ale také kolektivní plurál - vy noční hlídači, čerpáči a domácí dělníci - se máte. Smál jsem se vždycky až doma a většinou jsem zvěsti bral s notnou rezervou.

Případ rozpadu dvojice Pešků byl však výjimkou. Byl pro mne dalším, snad dokonce vrcholným dokladem toho, že ona strašná, plíživá, rozleptávající normalizace se nezastaví nikde a před ničím. Za studentských časů jsme pokládali za normální, že se naši mladší učitelé, modelově docenti, rozváděli a ženili se znovu se svými studentkami, často to byly naše spolužačky. Tehdy jsme měli za to, že rozumíme, navíc upuštěné manželky nebyly našimi učitelkami. Mysleli jsme si, že erotika se zde spojuje s politikou, součástí ideového prozření příslušníků generace modrých košil byla manželka, také někdejší soudružka, žijící připomínka oněch časů nezralé mladosti, a té se bylo třeba zbavit. Ostatně všichni jsme už tenkrát četli Kunderu...

Jiří Pešek si zachoval členství v KSČ, Jaroslava Pešková spadla mezi „vyškrtnuté“, dlouhá léta se pak pohybovala na hraně „bytí a nebytí“ na katedře, až ji obnovený numerus clausus poslal do vyhnanství na katedru pedagogiky. Tenkrát mi tyto okolnosti pomáhali vidět černobíle a nebyl jsem sám, na celé filosofické fakultě a v přílehlém okolí nebylo snad jediné duše, která by nebyla na straně Jarky a neodsuzovala Jirku, pro ten účel se už ale zoviální studentská přezdívka nepoužívala.

Jarka Pešková představovala pro celý sled generací studentů filosofie na FF UK jakousi personifikovanou almu mater. Byla výborná učitelka, protože ji zajímali studenti, jejich individuální, jedinečné osudy. Ačkoli celý život chronicky nestíhala, pro člověka, který měl problém, si čas našla vždycky, i v těch časech, kdy měla rodinu a malé děti, o to víc později, kdy děti dorostly a ona zůstala sama. Léty ji zvláště přitahovali lidé s těžkým osudem, handicapovaní, poznamenání, někdy i snad ti, kdož nebyli právě z nejtalentovanějších. Takovým lidem se zvláště snažila život ulehčit, dodat jim povzbuzení, přitáhnout je ke spolupráci. Víc lidí mi v různých dobách vyprávělo o tom, že právě Pešková byla ten člověk, který jim umožnil přežít ona často těžko snesitelná léta.

Je proto zákonité, že po roce 1989 se Jaroslava Pešková stává profesorkou a je vybrána do vedení fakulty, stává se první popřevratovou studijní proděkankou. Trochu se stydím napsat do nekrologu, že si myslím, že v té funkci se příliš neosvědčila, ale nemohu jinak. Celá její letora vyžadovala individuální přístup, pravidla pro ni měla mít zhruba tolik výjimek, kolik případů je třeba řešit, možná i o něco více, protože některé případy nejsou jednoznačné. Tak nějak by snad mohla znít její administrativní filosofie. Ze starých časů si přinesla neúnavnou až buldočí vytrvalost diskuse, vlastně ukecávání, s těmi a těch nahoře. Nebylo možné jim otevřeně odporovat, ale vyjádřený souhlas obsahoval několikerá ale, takže přebalený problém, který soudruzi vyhodili ze dveří, se vracel oknem nebo komínem, jednou, dvakrát, desetkrát. Nikdy se nevzdávala, žádný případ nebyl zcela uzavřený, a vlastně jí to trochu zůstalo. Zejména když byla unavená, nebo když se debata přiosťovala, zapínal se tento její obranný mechanismus jaksi automaticky. Tak se stalo, že tahle studentská máma mnoha generací, když se stala vedoucí „svě“ katedry filosofie, se záhy dostala do sporu nejen s některými mladšími kolegy, ale také - světe div se! - i se studenty. Jeden z nich to s neomalenou surovostí mládí formuloval poměrně přesně: „Pešková, to je řeč, která nikde nezačíná ani nekončí.“

Tehdy jsme se významněji potkali podruhé. Když krize nazrála, vyhledal mne Milan Sobotka, živoucí svědomí katedry filosofie, muž, jehož si katedra dvakrát ve zvichřelých časech zvolila do svého čela, poprvé na začátku normalizace, podruhé po převratu v roce 1989, muž, který katedru profesorce Peškové při odchodu do důchodu předával, mne přišel požádat, zda bych se neujal vedení pracoviště, kde jsem vyrostl a odkud mne později vyhodili. Měl jsem sice někde v šuplíku rehabilitační dekret z FF, ale prozíravě jsem se tam v roce 1990 nevrátil. Vracel jsem se na universitu přes konkurs a to na první fakultu, která mi nabídla spolupráci, na PedF UK, nechtěl jsem nikde být z milosti a nikdy jsem svého rozhodnutí nelitoval. Teď však byla jiná situace, cítil jsem se vůči Sobotkovi zavázán a to přesto či právě proto, že před léty jsme oba museli pochopit a pochopili, že na FF nemohu za normalizace zůstat a že mě musí obětovat právě Sobotka. Provedl to neuvěřitelně ohleduplně a protahoval to tak dlouho, až jsem měl dojem, že tím trpí víc než já. Teď na mně Sobotka chtěl, abych se vrátil v roli vedoucího, a oba jsme chápali, že k řešení bude patřit i odstranění Jarky Peškové, již jsem se cítil být zavázán neméně.

Snad jsem to tehdy zvládl, za těch pět let v úřadu ředitele UfaR FF UK, jak zněl nový titul šéfa pracoviště, se nestydím, ale Jarky Peškové jsem se nikdy nezeptal, jak onu situaci prožívala ona. Nebyl to pád ani vyhazov, předal jsem jí funkci vedoucího katedry na PedF UK, kterou jsem tehdy zastával, snad přišla do přátelského prostředí, na PedF si jí považovali a zůstala tam vlastně až do poslední chvíle. Zda a kolik v tom bylo hořkosti, to už se asi nikdy nedovím.

Přáteli jsme zůstali, společně jsme zakládali doktorské studium filosofie výchovy, jezdili po konferencích, věnovali se filosofii prováděcí, na níž si Jarka tolik zakládala. Profesorka Pešková patří k těm významným postavám filosofie, jejichž literární odkaz je méně významný než odkaz učitelský. Tuto charakteristiku tentokrát zase já pokládám za pochvalu

a vyjádření spřízněnosti. Ne snad jen proto, že doufám, že takto jednou někdo promluví či napíše na mou památku, ale proto, že na počátku této tradice spatřuji postavu Sokratovu. Sokratovou Diotimou Jaroslava Pešková být nemohla, přirovnání s pražským, trochu postmoderním Sokratem v sukních mi však připadá docela přiměřené.

Zdeněk Pinc